

beleške o položaju i mogućnostima društvenih istraživanja u vojvodini

andrija majtenji

16-7528381

Ove beleške su nastale na marginama diskusije koja se, sa nešto drugačije formulisanim temom, vodi u Novom Sadu već godinu dana. Pored nekih naučnih radnika sa Univerziteta, u njoj su učestvovali saradnici naučno-istraživačkih i tzv. naučno-stručnih ustanova sa područja društvenih nauka — Odjeljenja za društvene nauke Matice srpske, Ekonomskog instituta, Zavoda za javnu upravu, Zavoda za socijalne istraživanja i Zavoda za ekonomiku poljoprivrede — i funkcioniери organa za koordinaciju naučnog rada u Pokrajini. Inicijativa za pokretanje diskusije potekla je od Komisije za idejno delovanje Saveza komunista u kulturi PK SKS.

Nije mi namera da prikazujem, još manje da rezmiram dosadašnju raspravu, u kojoj je učestvovalo šezdeset naučnih radnika i stručnih saradnika. Beleške izražavaju samo lični stav o pitanjima istrgnutim iz šireg konteksta.

Dokle se, i u kom značenju reči problemi istraživačkog rada u društvenim naukama uopšte mogu teritorijalizovati? Šta znači vezivanje tog rada za određeno, recimo za vojvodansko područje? Univerzalna priroda nauke isključuje, čini se, već po sebi svaki pokušaj da se istraživanja vode autarhično, odjeljeno od sličnih traženja u drugim krajevinama, u drugim zemljama čak. Nigde valjda strujanje i uzajamna, mnogostrana kritika informacija, pretpostavki i stanovišta nemaju toliki značaj, a ni intenzitet, kao u modernoj nauci.

Budžeti društveno-političkih za jednica više ne predstavljaju isključivo izvor finansiranja naučne delatnosti. Mada su promene na tom području inače spore, sa promenom načina finansiranja je efikasno zaustavljen proces u kojem su naučno-stručne i istraživačke institucije nicale, kao iz zemlje, pri svakom od „nivoa“ vlasti — ili, bolje rečeno, budžeta. Samo postojanje naučnih ustanova ne bi, dakle, danas smeo da predstavlja ni atribut ni posledicu društveno-političke autonomije Pokrajine. Jer, ako bi se na čitavu stvar gledalo samo tako, vrata bi bila širom otvorena i za projekte, radove i institucije koji ne dostižu naučne standarde, koji (ukoliko se, naravno, o tako nečemu može govoriti) nisu „konkurentno sposobni“ na „naučnom tržištu“.

Otkuda onda potreba za istraživanjima sa područja društvenih nauka u Vojvodini — i to

za istraživanjima daleko brojnijim, organizovanijim i svestranijim od današnjih? Pokušaću da odgovorim samo na bitne aspekte ovog pitanja.

1.

Razvijanje intenzivnog naučnog života potrebno je iz svih onih razloga koji su u proteklih sto godina uslovili da nauka postane jedan od najefikasnijih činilaca u unapredavanju proizvodnih snaga i društvenih odnosa. Ako danas radimo na izgradnju razvijenog i bogatog socijalističkog društva — a to je osnovna intencija reforme — onda se pri tome neizbežno postavlja i zadatak da se čitava naša društvena struktura (dakle, i ona uža, regionalna) prožme i koristi tekovinama nauke. Moderno društvo ne ostaje na zahtevima za razvijenom naukom: ono i sve više „troši“ od naučne produkcije.¹

2.

Pored društvenog, pitanje ima i svoj metodološki aspekt. Posebni istorijski, demografski i kulturni uslovi društvenog života u našoj Pokrajini omogućuju izučavanje takvih tema koje često sadrže u esencijalnom obliku, skoro već modelirane, probleme značajne za čitavu jugoslovensku zajednicu. Ako se na njih uspešno odgovori, daće se ne mali prilog i razvitučku društvenih nauka u opštijim razmerama. Takav kompleks problema sačinjava, na primer, razvijetak međunarodnih odnosa u Vojvodini, agrarno pitanje i sagledavanje perspektive poljoprivrede u socijalističkom društvu ili grupa pitanja vezanih za kulturnu tradiciju. U drugim, pak, disciplinama istraživanja organizovanim na teritoriji Pokrajine do prinose istovremenom bogaćenju nacionalnih kultura dva susedna naroda i postaju novi činilaci njihove saradnje i punijeg razumevanja: takav je slučaj sa istorijom književnosti, sa komparativnim izučavanjem jezika itd. Dva novoosnovana instituta — Istarski i Hungaroški institut Filozofskog fakulteta — naročito će razvijati delatnosti te vrste.

3.

Iskustva novosadskog Univerziteta (naročito Pravnog i Filozofskog fakulteta i Ekonomskog fakulteta u Subotici) takođe potvrđuju da je istraživački rad u društvenoj oblasti veoma potreban. Poslednjih godina je konačno odbačena i ocenjena kao štetna koncepcija po kojoj bi Uni-

verzitet trebao isključivo da se bavi obrazovanjem, nekakvim ličerovanjem stručnih kadrova, dok bi polje istraživačkog rada na svoj način ostalo rezervisano samo za istraživačke zavode i institut. Praktično, situacija je danas obrnuta: skoro je nemoguće organizovati istraživanje koje će biti na iole prihvatljivom naučnom nivou, ako u njemu ne učestvuju i kadrovi sa Univerzitetom. Prvo, bez izvesnog minimuma istraživačkog rada Univerzitet ne bi mogao da organizuje ni svoju obrazovnu delatnost, a drugo, najveći i u nauci najviše afirmisani deo istraživačkog kadra radi na Univerzitetu: ova najviša naučna institucija u Pokrajini ima 460 saradnika na raznim stupnjevima akademске lestvice zvanja.

Do sada se u diskusijama najveći deo učesnika saglasio sa konstatacijom da je u oblasti društvenih nauka u Pokrajini nedostajala dugoročna koncepcija razvoja.

Danas je posve jasno da je budžetski način finansiranja održavao, kao na mnogim drugim područjima, i u naučnim ustanovama atmosferu nedovoljne kreativnosti i činovnički mentalitet. Najvažnije posledice ovakvog stanja, naročito negativne strane institucionalizma su dobro poznate; na ovom mestu treba zato samo spomenuti neke posebne implikacije u naučnoj oblasti.

Stil rada i rukovođenja zasnovan na improvizacijama svakako najviše smeta. Negativan uticaj „vlasnika“ budžeta možda nije toliko izražen u zahtevima koji ograničavaju puniji razmah naučnog stvaralaštva koliko u odstvu trajnijih i unapred poznatih zahteva. Ustanova često radi na projektima koji već od početka nisu dovoljno smišljeni, a na kraju još završavaju nedovoljno korišćeni, u fiokama. Razvija se kvazi — profesionalna etika, do kraja formalistička, koja stvaralaštvo vrednuje pre svega po broju objavljenih naslova i štampanih tabaka. Na drugoj strani, kultivisanje naučne kritike — toliko važne u ovoj specifičnoj vrsti ljudskog stvaralaštva — ozbiljno zaostaje.

Sa nestajanjem osnovnih uzroka nestaju (često kroz dramatične lomove) i posledice o kojima je reč. Ne može se, međutim, reći da je sadašnje prelazno stanje po svemu zadovoljavajuće. Sredstva Pokrajinskog fonda za naučni rad nisu dovoljna za podmirenje svih potreba.² Nedostaje i odgovarajuća selektivnost pri njihovoj raspodeli. Što se tiče radnih organizacija, one učestvuju sa minimalnim procentom u

finansiranju naučnih istraživanja; to je možda i razumljivo, ako je reč o fundamentalnim i usmerenim fundamentalnim istraživanjima društvenih nauka, ali se teško može pravdati na primeru izrade ekonomskih eksperitiza ili postavljanja naučne organizacije rada.

Zavisi pre svega od slobodnog naučnog uverenja istraživača koje će probleme smatrati zrelim za analizu, a od njegovog naučnog nivoa i talenta — sa kakvim će ih uspehom izučavati: ni najracionalnija razvojna politika u ovoj oblasti ne stvara po sebi naučne rezultate. Ali, adekvatno vodenja, ta razvojna politika može (u društvenim naukama i sa relativno malo troškova) stvoriti izvesne preduslove za puniji razmah samog stvaralaštva. Ona to može da učini sa osobitim uspehom u društvu čija je atmosfera i otvorena i kritična, a ima puno razloga da čini u Vojvodini, u čijoj je prošlosti i sadašnjosti kondenzovana bogata i atraktivna grada za sve naučne discipline.

Razvojna politika o kojoj je reč ne može se, međutim, zasnovati na improvizacijama, na konceptu koja se menja iz godine u godinu. Ona i sama treba da bude razrađena na naučni način, a treba, izmedu ostalog, da sadrži i principe funkcionalne saradnje sa brojnim institucijama u zemlji i inostranstvu, osnove kadrovske politike, mere za stimulaciju mlađog istraživačkog kadra i druge momente. Program za čiju se izradu zalaže morao bi da bude selektivan, da označi one discipline i tematske grupe kojima ubuduće želimo da damo prednost i da omogući usaglašavanje društvenih zahteva sa ličnim planovima sadašnjih i budućih naučnih radnika u nimalo jednostavnim uslovima grupnog rada i interdisciplinarnе saradnje.

¹ Specijalni predlog rađen za potrebe UNESCO-a pod naslovom „Savremene tendencije naučnog istraživanja“ (Current Trends in Scientific Research, by Pierre Auger, Paris 1961) sadrži ilustrativan podatak: od ukupnog broja naučnih istraživača koji su ikad živeli, 90 procenata je još u životu.

² Podatke o nedovoljnosti sredstava za naučno-istraživački rad i nesamo-upravnom načinu njihove raspodele izneo je i Dušan Popović, predsednik Kulturno-prosvetnog veća Skupštine Vojvodine u nedavno objavljenom članku (DNEVNIK, 16. VI 1968).